

Meertaligheid op Marokkaanse elektronische prikborden

LOUIS BOUMANS

Internetdiensten die gericht zijn op Marokkaanse jongeren zijn de laatste jaren enorm populair geworden. Diverse websites bieden niet alleen diensten, zoals informatie over Marokko, islam, werk en scholing, maar ook mogelijkheden om met de andere bezoekers van gedachten te wisselen door middel van chatboxen en prikborden.¹ Dit artikel beschrijft taalkeuze als een aspect van het informeel schriftelijk taalgebruik door de bezoekers van twee sites: *maghreb.nl* en *maroc.nl*. De nadruk ligt daarbij op het Arabisch en het Engels in de overwegend Nederlandstalige teksten. Welke referentiële en expressieve functies vervullen deze twee talen voor de gebruikers van dit medium? Het onderzoek is gebaseerd op een steekproef van berichten die bezoekers van de sites in de jaren 2000 en 2001 op de prikborden hebben achtergelaten. Na een inleiding over de betreffende websites zal ik een kwantitatief overzicht geven van de gebruikte talen, en vervolgens ingaan op de manier waarop het Engels en het (Marokkaans) Arabisch worden gebruikt.

De aanslagen van 11 september 2001 in de Verenigde Staten hebben de aandacht gevestigd op de politieke en ideologische tegenstellingen tussen de islamitische en de westerse wereld.

De Marokkaanse gemeenschap in Nederland worstelt, net als andere migrantengemeenschappen, al jaren met deze tegenstellingen. Nergens is de openbare discussie hierover zo levendig als op de genoemde Marokkaanse websites.

De bekendste sites zijn *maroc.nl*, *maghreb.nl*, *maghreb-nl.com* en *amazigh.nl* (voorheen *rif.couscous.nl*). Er zijn nog vele andere sites en er komen regelmatig nieuwe bij. Hier beperk ik me tot data van *maroc.nl* en *maghreb.nl*. Deze twee vertegenwoordigen verschillende genres. *Maroc.nl* wordt vooral bevolkt door tieners en de discussies zijn er het hevigst. Vooral in de beginjaren (1999-2000) werd er op deze site flink gescholden, zowel op de Nederlandse samenleving als op Marokkaanse collegaprikkers². *Maghreb.nl* is wat ingetogener van aard. Op deze site wordt meer met Nederlanders en andere niet-Marokkanen gediscussieerd. De berichten op *maghreb.nl* zijn over het algemeen langer dan die op *maroc.nl*, en ook worden er vaker berichten onder hetzelfde pseudoniem geplaatst (zie het overzicht in Tabel 1).

De eerste verkennende studies naar de op allochtone jongeren gerichte elektronische media zijn al verschenen (Miedema 2000, Azough 2001, Brouwer 2001, Joseph 2001, Van Koningsbruggen 2001). Deze publicaties

geven een globaal beeld van wat er op de genoemde sites besproken wordt. Onder de titel *Maroc.NL* (2001) is onlangs een bloemlezing verschenen van de berichten op het prikbord van deze site (voor een bespreking van deze publicatie zie elders in dit nummer). Bij de samenstelling van de bundel zijn schokkende berichten vermeden en is het Nederlands geredigeerd.

Wie een indruk wil krijgen van de stijl van de websites en de besproken thema's kan natuurlijk het beste zelf een kijkje nemen. Als achtergrond van dit artikel over de taalkeuze zal ik niettemin kort iets over de inhoud van de prikbordberichten zeggen. De meest besproken thema's zijn a) liefde, relaties en seksualiteit, b) de situatie van de Marokkaanse gemeenschap in Nederland, c) de wereldpolitiek voor zover er een moslim bevolkingsgroep bij betrokken is, d) de islamitische gedragsleer. Het gros van de berichten refereert op de een of andere manier aan de islam.

Sociolinguïstische achtergrond

Zoals bekend is Marokko een meertalig land. Ruim de helft van alle Marokkanen heeft een vorm van het Arabisch als moedertaal. Deze niet-gestandaardiseerde en ongeschreven vorm staat bekend als Marokkaans Arabisch (*Darija*). Een grote minderheid (40 à 45%) spreekt van huis uit een Berbertaal. Taalkundigen onderscheiden drie Marokkaanse Berbertalen die onderling niet verstaanbaar zijn: het Souberber of *Tashelhit* van Zuid-Marokko, het Atlasberber (*Tamazight*) van de Midden Atlas en de oostelijke Hoge Atlas en het Rifberber (*Tarifit*) van noordoost Marokko. Van de Marokkanen in Nederland spreekt naar schatting 60% het Rifberbers. Zo'n 10% van de Nederlandse Marokkanen spreekt Souberberbers. De resterende 30% spreekt thuis een Arabisch dialect. Sprekers van het

Atlasberber zijn er in Nederland weinig. In Marokko spreken de meeste Berbertaligen ook Marokkaans Arabisch, dat als *lingua franca* dient voor alle Marokkanen onderling. In Nederland opgroeiende Berbertalige kinderen lukt het vaak niet om nog Arabisch te leren. Arabischtaligen leren sowieso zelden Berbers, aangezien dit een lagere status heeft.

Als cultuurtalen worden in Marokko het Frans en het standaard Arabisch gebruikt. Het standaard Arabisch verschilt niet wezenlijk van het klassiek Arabisch, de taal van de koran. Frans en standaard Arabisch worden gebruikt in bijna alle geschreven media, en mondeling in formele situaties zoals in het onderwijs en in nieuwsuitzendingen op radio en televisie. Lang niet iedereen in Marokko beheerst het Frans en/of het standaard Arabisch. In Nederland treedt bij de tweede generatie migranten in sterke mate taalverschuiving op. In de onderlinge communicatie kiezen Marokkaanse jongeren van de tweede generatie doorgaans voor het Nederlands, zelfs als de gesprekspartners een gemeenschappelijke Marokkaanse moedertaal hebben. Zij spreken de Marokkaanse talen voornamelijk thuis of op vakantie in Marokko. De lage status en de afwezigheid van institutionele ondersteuning van de Marokkaanse gesproken talen, in tegenstelling tot bijvoorbeeld het Turks, bespoedigen het taalverlies. Nederlands en Engels vervangen hier standaard Arabisch en Frans als cultuurtalen. Voor meer sociolinguïstische informatie, zie Otten (1983:11-19), Laghaout (1995), De Ruiter en Bos (2001), El Aissati en E-rramdani (2001), Boumans (2002) en El Aissati (2002).

Taalkeuze: een kwantitatief overzicht

Het gaat hier om Nederlandstalige websites voor Marokkaanse jongeren. Dat wil zeggen dat de berichten vrijwel helemaal in het Nederlands gesteld zijn. Toch komen

	Woorden	Berichten	Namen
maroc.nl	22.615	159	130 + 22 unregistered guests
maghreb.nl	16.622	67	36

Tabel 1: Overzicht van de data.

er woorden en fragmenten in het Berbers, Arabisch en Engels in voor. Omwille van een kwantitatieve analyse heb ik een sample aangelegd, gecodeerd en bewerkt tot databestanden van het computerprogramma Clan. Met dit programma kunnen de teksten automatisch worden geanalyseerd.

De steekproef bevat berichten uit de diverse rubrieken van de prikborden op de sites maroc.nl en maghreb.nl. Hiervoor zijn berichtenreeksen willekeurig van Internet gekopieerd, zonder daarbij te letten op onderwerp of taalkeuze. De steekproef omvat 226 berichten die zijn geplaatst tussen maart 2000 en september 2001. De prikkers hebben 164 verschillende namen, waarnaast 43 berichten naamloos zijn (*unregistered guest*). Natuurlijk kan dezelfde persoon onder verschillende namen berichten plaatsen (dit komt veel voor), en omgekeerd kunnen verschillende personen dezelfde naam kiezen. Tabel 1 bevat een overzicht van het aantal woorden, berichten en prikkers.

Tabel 2 toont in de eerste rij het totaal aantal woorden (tokens) in de dataset, en vervolgens de Arabische en Engelse woorden. Het aantal verschillende woorden (types) is gebaseerd

op de spelling in de teksten. Om een Engels voorbeeld te geven: *chick* en het meervoud *chicks* zijn twee types.

Voor de spelling van het Arabisch in het Latijnse schrift is geen algemeen aanvaarde standaard. Op de prikborden worden dezelfde woorden op allerlei manieren gespeld. In plaats van de standaardspelling van de afscheidsgroet *b s-slama* ('met veiligheid') vinden we onder andere *beslama*, *beslaama*, *beslamma* en *beslamaaaaaaaaaaaaaaaaa*. Het aantal types op basis van de lettercombinaties is dus veel groter dan het werkelijk aantal verschillende woorden. Een aparte kolom geeft daarom het aantal tokens en types weer op basis van een gestandaardiseerde spelling zoals gehanteerd in de woordenboeken van Otten (1983) en Colin (1993). Woorden waarvan zowel een herkenbaar Marokkaans Arabische als een klassiek Arabische vorm voorkomt zijn als twee types geteld (bijvoorbeeld klassiek *as-salaam* naast Marokkaans *s-slam*). Vervolgens is voor het Arabisch en het Engels het aantal lemma's vermeld. Hiervoor zijn de verschillende vormen van hetzelfde woord samengevoegd tot één lemma (bijvoorbeeld *chick* en *chiks* > *chick*, en *be*, *was*, *were* > *be*). Bovendien zijn Marokkaans en standaard

	Totaal	Arabisch	Arabisch transcriptie	Engels
Tokens	39.237	671	704	285
Types	5.374	320	241	178
Lemma's			164	161
Prikkers	188	99		52

Tabel 2: Kwantitatieve analyse van de taalkeuze in de berichten.

Arabisch niet meer onderscheiden (*salaam*, *as-salaam*, *slam* en *s-slam* vertegenwoordigen één lemma).

Ruim de helft van alle prikkers gebruikt Arabische woorden, en ongeveer een kwart gebruikt Engels. Merk op dat er meer dan twee keer zoveel Arabische als Engelse tokens zijn gebruikt, terwijl het aantal verschillende lemma's bijna even groot is. In het Engels worden dus verhoudingsgewijs meer verschillende woorden gebruikt. Hieronder ga ik dieper in op het gebruik van de beide talen.

Het Arabisch

Het relatief kleine aantal verschillende lemma's in vergelijking met het Engels geeft aan dat de voorkomende Arabische woorden vaak terugkomen. Het Arabisch wordt vooral gebruikt voor specialistische (islamitische) terminologie en gespreksmarkeerders, waaronder groetformules. Arabische teksten van meer dan drie woorden komen weinig voor en betreffen meestal rituele formules, zoals uitgebreide groetformules en elegieën op Allah en de profeet. Hieronder wordt een drietal typische contexten waarin Arabische woorden voorkomen toegelicht: de islam, begroetingen en discussies over etnische afkomst. De categorie gespreksmarkeerders zal in de paragraaf over het Engels nader worden toegelicht.³

De islam

De verwijzingen naar de islam kunnen we grofweg in drie typen verdelen. Ten eerste de alledaagse islam. Moslims refereren in alledaagse gesprekken regelmatig aan het opperwezen door middel van allerlei idiomatische uitdrukkingen (Piamenta 1979). In een gesprek over het vinden van een huwelijks-partner zegt men bijvoorbeeld in ²a llaḥ ('als Allah het wil') of llaḥ yehfeḍ ('Allah beware [ons]'), zoals men in het Nederlands misschien

of *onverhoopt* zegt. Als tweede is er de 'vrome islam'. Hiermee bedoel ik de berichten die andere prikkers oproepen om bijvoorbeeld meer te bidden of een hoofddoek te dragen. De berichten over relaties en seksualiteit zijn altijd aanleiding om de islamitische gedragsleer uit de doeken te doen. Tenslotte is er de politieke islam in de vorm van oproepen tot solidariteit met bijvoorbeeld de Tsjetjenen of de Palestijnen. In de vrome en politieke berichten vinden we naast de idiomatische uitdrukkingen allerlei specialistische termen: ḥijab ('hoofddoek'), jīhad ('strijd') et cetera.

Het woord Allah is verreweg het meest voorkomende Arabische woord met (alle woordvormen samen) 137 tokens. Het wordt het meest gebruikt in een directe referentie naar de islamitische voorstelling van het opperwezen, maar ook in talrijke uitdrukkingen zoals het bekende *w llaḥ* ('[ik zweer] bij Allah'), *l-ḥemd li llaḥ* ('lof aan Allah, gelukkig') en *allaahu Takbar* ('Allah is groot'). Allah is duidelijk de favoriete aanduiding voor het opperwezen. Ter vergelijking: het Nederlandse woord *God* komt 18 keer voor, en het Engelse *God* één keer. Een aantal tokens van het Nederlandse woord betreffen de christelijke voorstelling in bijdragen van autochtoon Nederlandse prikkers.

De vroomste prikkers laten het woord Allah steeds volgen door de eulogie *subḥāna-hu wa taʿālaa* ('hoog en verheven is Hij'), vaak afgekort als *swt*. Wanneer de profeet Mohammed genoemd wordt, past de eulogie *ṣallaa llaahu ʿalay-hi wa ʿāllam*, oftewel (*saws*). De standaardvertaling hiervoor is 'vrede zij met hem' (*vzmh*). Voor andere personages met een religieuze betekenis, zoals de eerdere profeten en de metgezellen van Mohammed, zijn er vergelijkbare formules (cf. Goldziher 1896, Gimaret 1999).

Begroetingen

Andere Arabische woorden die in de steekproef herhaaldelijk voorkomen, maken deel

uit van groetformules. Begroetingen zijn belangrijke uitingen van religieuze en etnische identiteit. De Arabische begroeting *as-salaamu* ʃalay-kum ('vrede zij met u') en het standaard antwoord *wa ʃalay-kum as-salaam* worden door alle moslims gebruikt, van welke afkomst ook. Bovendien zijn de moslims deze conventie in de loop der tijd gaan beschouwen als een exclusieve moslimgroet (Piamenta 1979:124, Gimaret 1999). Alternatieve formules in de aanwezigheid van andersdenkenden zijn: ʃ-salaam ʔaa al-muʔminiin ('vrede zij met de gelovigen [dat wil zeggen de moslims]') of a:ʃsalaam ʔalaa nʃn ittabaʔa al-hudaa ('vrede zij met wie de rechte leiding volgen'). De profeet Muusaa (Mozes) sprak deze woorden tot de hovaardige farao (Koran 20:47). Deze uitdrukkingen duiken ook op het prikbord op. Prikker Chatoloog (motto: *We'll take-over the world*) maakt duidelijk dat hij de ongelovigen niet wil groeten:

‘RESPEKT

Assalmoe zala man ittabaʔal hoeda (vrede zij met de gene die het rechte pad volgt). ɪ ding over respekt. Iedereen zit hier met dat woord te gooien en weet eigenlijk niet wat het werkelijk inhoudt. [...] Iemand die het bestaan van ɪ God negeert ondanks alle bewijzen krijgt van mij geen respekt want hij verdient het niet.’

Chatoloog, maroc.nl, 1 september 2001

In een vroom bericht van Lanaa (maroc.nl, 17 september 2001) staat tot twee keer toe de groet *Salam aleikom wR wb moslims, niet moslims ik wens jullie toe wat jullie mij toewensen*. De letters *wR wb* zijn een afkorting voor *wa raḥmatu ʔlaah wa barakaatu-hu* ('en Gods barmhartigheid en zegening'), een optionele uitbreiding van de standaardgroet. Dit ontlokt aan de prikker Atheïst (handtekening: *Atheïsm; a non-prophet organisation*) een vinnige reactie: *Da's mooi, want ik wens jou een lang en gezond leven toe, net als ik dat bij bijna iedereen doe*. Bijgevoegd is een cartoon van een mannetje dat zijn anus

toont.

Sommige prikkers hebben bezwaar tegen deze vorm van uitsluiting en passen de regel bewust niet toe, zoals blijkt uit de discussie tussen Rachid en Samir.

‘Samir en alle anderen die zijn voorbeeld volgen, Zoals velen groet jij Daniel met de Islamitische groet “Assalaam Alaikum”. Die groet is alleen voor Moslims bestemd. De volgende groet is veel beter a gekkie; “Assalaam alaa manittabaʔaa elhudaa”.’ [vrede zij met wie de rechte leiding volgen]

Rachid, maroc.nl, 28 april 2000

‘salaam ou alaikom, de groet die ik schrijf aan het begin van mijn discussie, is gebaseerd op iedereen rachid want “salaam ou ailaikom” wil zeggen “vrede zij met jullie” en dat gunnen zowel ik als god allmachtig iedereen... ongeacht het geloof. groetjes samir’

Samir, maroc.nl, 29 april 2000

Andere groetformules die in het tekstcorpus veel voorkomen zijn de afscheidsgroeten *b s-slama* ('[ga] in veiligheid') en *thella f ʔas-ek* ('pas op jezelf'), ook wel kortweg *thella*. Dit laatste is equivalent aan het Engelse *take care*, wat eveneens voorkomt. Deze groet vereist enige kennis van de Arabische grammatica, want het werkwoord (gebiedende wijs) en het wederkerend voornaamwoord richten zich in geslacht en getal naar het onderwerp. Er is echter een tendens om onveranderlijk het mannelijk enkelvoud te gebruiken. Opvallend afwezig in het corpus zijn de traditionele Marokkaanse afscheidsgroete ʔ ʔlaah yhenni-k ('Allah geve je rust') en ʔlaah yʔawn-ek ('Allah sta je bij' [in je werk]).

Etnische en religieuze groepen

Arabische en Berberse woorden worden veel gebruikt om etnische en religieuze categorieën aan te duiden. Marokkanen duiden zichzelf echter aan met het Nederlandse *Marokkaan*, minder vaak als *moker, maroc* of *mocro* (vrouw-

welijk *mocra*). Het Arabische woord *meḡribi* ('Marokkaan', meervoud *mḡarba*) komt in de steekproef niet voor. De etnische en regionale verschillen binnen de Marokkaanse gemeenschap zelf vormen een terugkerend thema. Om te beginnen is er de tegenstelling tussen Arabieren en Berbers (in het Berbers *Amazigh*, vrouwelijk *Tmazight*, meervoud *Imazighen*). Deze groepen worden meestal met de Nederlandse termen aangeduid. Daarnaast worden Sousberbers en Rifberbers als aparte groepen genoemd (zie Tabel 3).

Regelmatig verschijnen er berichten van prikkers die op zoek zijn naar mensen die uit dezelfde stad of regio afkomstig zijn ('wie komt er nog meer uit Tanger/Oujda/Agadir et cetera?'). Hiervoor wordt de lokale Berberse of Arabische benaming gebruikt. Prikker *Aselhieḡ* (*Acelhi*, Sousberbers voor 'Sousberber') roept de mannen en vrouwen met dezelfde afkomst op zich te melden.

'Hierbij roep ik alle iseselhieḡn en tasselhieḡn op om iets van zich te laten horen'
Aselhieḡ, maroc.nl, 6 augustus 2001

Ook in de datingrubriek spreken adverteerders soms een voorkeur uit voor iemand uit een bepaalde stad of regio. Tenslotte zien we onder de gekozen pseudoniemen namen als *Tanzaouia* (*ṭanjawiya* 'vrouw uit Tanger'),

Tariffest Miss Rif (*Tarifect* 'Rifijnse vrouw') en *Meknessi* (*Meknasi* 'man uit Meknes'). De Berberse identiteit wordt ook uitgedrukt door namen als *Antonio Berberas* (cf. de Spaanse filmster *Banderas*) en *Juba* en *Hannibal*, historische leiders uit het pre-islamitische Noord-Afrika.

Uiteraard komt ook de Nederlandse meerderheidsbevolking ter sprake. Nederlanders worden meestal *Nederlanders* genoemd, minder vaak *Hollanders* of *kazen*. Van de traditionele Marokkaanse aanduidingen voor Europeanen komt alleen *naṣrani* ('christen') een paar keer in het corpus voor; afwezig zijn de equivalenten *rumi* en het Oost-Marokkaanse *gawri*. Al deze termen zijn min of meer pejoratief. Geringschattend is natuurlijk ook het woord *kafer* ('ongelovige'), de meest gebruikte Arabische aanduiding voor de autoctonen. Met deze term worden soms ook andere niet-moslims aangeduid, of (vermeend) afvallige Marokkanen.

Met het Nederlandse woord *jood* of het Marokkaanse *ihudi* worden meestal aanhangers van de joodse godsdienst bedoeld, bijvoorbeeld in verband met het Israëliisch-Palestijnse conflict. Sommige prikkers verwijzen met deze termen in pejoratieve zin naar de Nederlandse meerderheidsbevolking. Het woord *jood* heeft ook de connotatie van 'verrader', zodat het tevens gebruikt wordt in scheldpartijen tussen Marokkaanse prikkers onderling.

Mannelijk	Vrouwelijk	Meervoud	
² elhi	² elhiya	² leḡ	'Berber' [algemeen of uit Zuid-Marokko]
rifi	rifiya	rwafa ~ ryafa	'Rifijn'
susi	susiya	swasa	'Sousberber' [Berber uit Zuid-Marokko]
kafer	[kafra]	koffar	'ongelovige'
ihudi	ihudiya	ihud	'jood'
naṣrani	naṣraniya	nṣara	'christen, Europeaan'

Tabel 3: Meest voorkomende Marokkaans Arabische aanduidingen voor etnisch-religieuze groepen.

Taalkeuze als uitdrukking van etnisch-religieuze identiteit

Door het gebruik van Marokkaanse woorden laten de prikkers elkaar zien dat ze tot de eigen etnische groep behoren. Hetzelfde geldt voor de subgroepen van Arabische, Rifijnse of Sousberber Marokkanen. Zowel Marokkaanse als andere bezoekers kunnen met de groet *as-salaamu salay-kum* laten zien dat ze tot de moslimgemeenschap horen. Andere niet-Marokkaanse bezoekers laten met behulp van enkele woorden als *salaam* ('vrede') weten dat ze enig benul hebben van de Marokkaanse cultuur. De taalkeuze wordt in deze gevallen gestuurd door etnische of religieuze solidariteit, het markeren van een onderscheid tussen 'wij' en 'zij'.

Dit aspect van taalkeuze is sinds het artikel van Fishman (1965) in vele meertalige gemeenschappen onderzocht. Het blijft echter moeilijk om als observeerder de motivaties van de spreker, in dit geval schrijver, te achterhalen. De prikkers kunnen ook Marokkaanse woorden gebruiken omdat ze nu eenmaal gewend zijn zich in deze situatie zo uit te drukken. Uit één bericht blijkt evenwel dat de schrijver zich bewust is van zijn taalkeuze als etnische markerder. Norhan heeft een voor Marokkanen ongebruikelijke naam, waardoor een andere prikker denkt dat hij een Turk is. Norhan reageert hierop als volgt:

'PS: ik ben geen turk. Als je een BEETJE allert was had je wel opgemerkt dat ik het over Marokko had. And 2nd thing: Ik heb ook Marokaanse woorden gebruikt... waaruit je kan leiden dat ik Marokaans ben'
Norhan, maroc.nl , 11 april 2000

Het Engels

Bij de Engelse woorden in het corpus zijn er maar weinig die vaker dan twee keer voorkomen. Met uitzondering van de gespreksmarkeerders *fuck*, *bullshit* en *cya* (*see you*) zijn het

allemaal functiewoorden (*the*, *a*, *to*, et cetera). Uiteraard is er wat Engelse terminologie op het gebied van informatica (*account*, *homepage*, et cetera). Een aantal andere typische functies en contexten waarin het Engels in de teksten voorkomt, volgt hieronder.

Gespreksmarkeerders

Engelse gespreksmarkeerders komen veel voor. Dit zijn woorden en uitdrukkingen die twee soorten functies vervullen: ze structureren de tekst en ze drukken uit wat de sprekers (schrijvers) vinden. Bij het laatste onderscheiden we markeerders die aangeven hoe sprekers denken over de geadresseerden, en markeerders die aangeven hoe zij denken over wat er gezegd wordt (Schiffrin 1987). De drie voorbeelden hieronder illustreren deze categorieën.

'For the record, ik heb haar nog nooit aangeraakt op dit gebied.'

Yassin, maroc.nl, 11 april 2000 (Zie ook het voorbeeld van Norhan hierboven.)

'you go girl, alsof wij zo blank zijn, een marokkaan die racistisch is dat is toch ook het top-punt!'

Unregistered guest, maroc.nl, 11 april 2000

'Hind, ik sluit me helemaal bij je aan, maar ik denk dat we ook niet de rechten van de vrouw bij bijvoorbeeld een echtscheiding moeten vergeten, correct me if I'm wrong!'

Jalila, maghreb.nl, 17 mei 2001

Dezelfde functies worden in de prikbordteksten ook vervuld door Arabische en Nederlandse gespreksmarkeerders. De Engelse markeerders zijn echter gevarieerder dan de Arabische, terwijl ze vaker uit meerdere woorden bestaan, zoals in bovenstaande voorbeelden.

Kalenderwijsheden

De prikkers gebruiken het Engels ook veel voor het citeren van levenswijsheden van het type dat men in schoolagenda's aantreft:

'don't dream your life, but live your dreams!
missy_is_sweet, maroc.nl, 9 september 2001

Dergelijke teksten komen voor in de 'handtekening' van geregistreerde prikkers. Dit is een door de gebruiker geredigeerde tekst, vaak met een plaatje, dat aan het eind van ieder geplaatst bericht wordt herhaald. Voor dit doel geven de meeste prikkers de voorkeur aan het Engels. (Omdat de handtekening achter ieder bericht van dezelfde prikker herhaald wordt, zijn deze teksten bij de kwantitatieve analyse buiten beschouwing gelaten.)

Islamitische teksten

In veel van de op maroc.nl en de andere Marokkaanse prikborden gevoerde discussies gelden de Koran en de *hadith* (dat wil zeggen overleveringen over uitspraken en handelingen van de profeet) als de beslissende argumenten. Wie het juiste Koranvers of de juiste overlevering weet te citeren heeft daarmee het onweerlegbare bewijs (*daliil*) in handen. Een belangrijk gevolg van Internet is, dat deze bronnen van religieuze kennis nu voor een breed publiek toegankelijk zijn (Mandaville 1999). Op verschillende plaatsen kan men de Koran en *hadith* online raadplegen, en er met handige zoekmachines in zoeken. De citaten in de prikbordberichten zijn steeds uit de Nederlandse of Engelse vertalingen van deze heilige geschriften.

Onderstaand voorbeeld komt uit een reactie op een door de redacteurs van maghreb.nl voorgesteld topic: mag een Marokkaanse studente in het buitenland stage lopen? Omdat dit soort vragen overal in de moslimwereld op dezelfde wijze besproken worden, kan men de bijpassende uitspraak van de profeet gemakkelijk op een islamitische site vinden.

'Lees dit stukje effe: "As for traveling, a woman may not travel except with a mahramiv. The Prophet sal Allaahu 'alayhe wa sallam has said "A woman does not travel except with a mahram." This was recorded by al-Bukhaaree and Muslim.' [et cetera]

Lady_be, maghreb.nl, 16 juni 2000

Amerikaanse popcultuur
Afro-Amerikaanse popcultuur, McDonald's, hiphop en R&B zijn onder Marokkaanse jongeren erg populair (Boumans, Dibbits and Dorleijn 2001). Wie in september of oktober 2001 de site maghreb.nl bezocht, zag een scherpje opduiken met een foto van Mohamed Ali, die verkondigt dat de islam *a religion of peace* is, en de aanslagen van 11 september veroordeelt. De beheerders van de site gingen er kennelijk vanuit dat deze Amerikaanse bokser en bekeerling de bezoekers meer aanspreekt dan een moslimgeleerde uit pakweg Marokko. De Amerikaanse popcultuur is ook terug te vinden in het taalgebruik op de prikborden: *diss-en, chicks, girls, nigga's* en *players*. 'Ruzie met de cops komt zo vaak voor in west,' aldus Cherrie op maroc.nl (26 maart 2000).

Er zijn mooie voorbeelden van convergentie van traditionele islamitische en Amerikaanse popcultuur. In beide tradities spreekt men groepsleden aan met 'broeders en zusters'. Op de prikborden vinden we vaak deze woorden in het Nederlands, soms in het Arabisch, maar ook in het Engels:

'Graag zou ik oproepen voor de mensen die het gebed belijden zoals jij beschrijft ook willen bidden voor onze brothers en sisters die in dit land verdwaald zijn.'

Anoniem, maghreb.nl, 5 februari 2000

Het mooiste voorbeeld van syncretisme is wel een citaat van de Amerikaanse 'gansta' rapper Tupac in een discussie over het dragen van hoofddoekjes.

'laat me je een ding vertellen, het is niet aan jullie om te oordelen zoals hier door een paar mensen is gezegd. Only God judged us. Ieren jullie teminste wat van Tupac.'

Jaafar, maroc.nl, 5 februari 2000

Deze uitspraak van Tupac is precies op zijn plaats in de religieuze discussie, die volgens

een vast stramien verloopt. Iemand beklagt zich over het goddeloze gedrag van mede-Marokkanen, anderen vallen hem bij, en tenslotte is er altijd iemand die zegt dat je niet over anderen mag oordelen, daar het laatste oordeel aan Allah zelf is.

Discussie

In het Engels vinden we veel verschillende, niet voorspelbare teksten zoals kalenderwijsheden en lange citaten uit de (vertaalde) islamitische literatuur. Het verrassende gebruik van Engelstalige literatuur in religieuze discussies toont het belang van deze taal als internationaal communicatiemedium. De symbolische waarde van het Engels speelt daarnaast een rol in de associatie met Amerikaanse popcultuur. De Arabische woorden en teksten daarentegen zijn beperkt tot losse woorden en voorspelbare formules. Behoudens de islamitische terminologie heeft de keuze voor het Arabisch (en het Berbers) op deze site voornamelijk een symbolische betekenis. De prikkers verwachten van elkaar dat ze Engels kunnen lezen, en dat geldt niet voor het Arabisch.

Voor het relatief beperkte gebruik van het Arabisch op de prikborden zijn tenminste twee oorzaken. Ten eerste hebben de prikborden een groot publiek. Omdat een deel van de beoogde lezers geen Marokkaans Arabisch spreekt en een ander deel geen Rifberbers, blijven het Nederlands en Engels als gemeenschappelijke talen over. Ten tweede kennen de thuishalen van de Marokkanen, het Marokkaans Arabisch en de Berbertalen, nauwelijks een geschreven traditie. De spelling van het Arabisch in Latijns schrift is uiterst inconsistent, te meer omdat de invloeden van de Nederlandse, Engelse en Franse spellingsconventies divergerend werken. De Franse spelling is bekend van Marokkaanse persoons- en plaatsnamen; de Engelse spelling komt

mee met Engelstalige (Internet)bronnen over de islam. Zo vinden we Arabische klinkers u [u] en uu [u:]⁵ gespeld als *oe* in de voornaam *Moerad*, als *ou* in de plaatsnaam *Oujda* en als *oo* in *mooslemoon* (muslimuun 'moslims'). Het gebrek aan standaardisatie op het niveau van de taalgemeenschap en het gebrek aan oefening op individueel niveau vormen belangrijke, zij het niet onoverkomelijke, hindernissen voor het schriftelijk gebruik.

Het standaard Arabisch en het Frans, de schooltalen in Marokko, zijn als cultuurtalen hier vervangen door het Nederlands en het Engels. Van het Frans is in het bestudeerde tekstcorpus geen enkel spoor terug te vinden. Klassiek en standaard Arabisch worden door sommige prikkers wel gebruikt. Het gaat dan echter om vaste formules of citaten uit heilige geschriften die stevast worden vergezeld van een Nederlandse of Engelse vertaling. Voor de kleine groep bezoekers die deze teksten in het Arabisch kunnen lezen, vormt de notatie op het Internet nog een extra hindernis. Het gebruik van het Arabisch schrift brengt voor de gewone internetter te veel technische moeilijkheden met zich mee, zodat men een (inconsistente) notatie in Latijnse letters hanteert.

Tot slot

Verskillende interessante aspecten van het taalgebruik op de Marokkaanse prikborden zijn in dit artikel niet of onvoldoende aan bod gekomen. Een daarvan is de notatie van het Arabisch en Berbers. Het schriftelijk gebruik op Internet is een belangrijke ontwikkeling in de geschiedenis van de ongeschreven talen. De interactie tussen Internetters leidt op den duur tot conventies met betrekking tot de notatie en een verspreiding van elders geformuleerde conventies.

Ook over het in deze media gebruikte Nederlands valt nog veel te zeggen. De syntactische en morfologische kenmerken van

het 'Marokkaans Nederlands' laten zich op grond van deze data redelijk onderzoeken, zij het dat over de schrijvers niets met zekerheid bekend is. Verder vindt men in de teksten voorbeelden van jongerentaal en stereotyperingen van de Marokkaanse uitspraak van het Nederlands. Interessant zijn ook enkele Marokkaanse gespreksmarkeerders die regelmatig terugkomen in uitingen die voor de rest in het Nederlands zijn (cf. Boumans in voorbereiding). Meer in het algemeen moet men vaststellen dat het Nederlands van de migrantengemeenschappen als onderzoeksgebied nog nauwelijks ontwikkeld is.

NOTEN

1. Internetters die zijn ingelogd op een chatbox kunnen on-line met elkaar communiceren door berichtjes in te typen. Ze kunnen zich ook met een of enkele chatters afzonderen. De teksten blijven maar kort staan; de chatter kan alleen de laatst toegevoegde (20 à 50) regels lezen. Chatten is een soort schriftelijk vergaderen. De berichten op de prikborden daarentegen zijn te vergelijken met de ingezonden brieven in gedrukte tijdschriften. Deze berichten blijven voor iedereen toegankelijk zo lang de beheerder van de site ze laat staan.
2. De mensen die berichten plaatsen op de elektronische prikborden worden hier kortheidshalve prikkers geneoemd. Op maroc.nl worden ze overigens als prikbord(st)ers aangeduid.
3. Over Arabische gespreksmarkeerders in mondelinge Nederlandse conversatie, zie Boumans (1998, 2001, 2002, in voorbereiding).
4. Maḥram: mannelijke verwant of aanverwant met wie de vrouw niet kan trouwen, typisch de broer of vader.
5. Het klassiek en standaard Arabisch kennen in tegenstelling tot het Marokkaans een onderscheid tussen korte en lange klin-

kers, wat overigens in niet-wetenschappelijke notaties genegeerd wordt.

LITERATUUR

- Azough, R. (2001). Even kankeren op Hema-worsten. *de Volkskrant* 2 maart 2001: 9.
- Boumans, L. (1998). *The syntax of codeswitching. Analysing Moroccan Arabic/Dutch conversations*. Tilburg: Tilburg University Press.
- Boumans, L. (2001) Moroccan Arabic and Dutch: Languages of Moroccan youth in the Netherlands. *Langues et linguistique*, 8, 97-120.
- Boumans, L. (2002). 'Tem²ⁱ morgen uit wella?' Marokkaans Arabisch in Lombok. In Bennis, H., Extra, G., Muysken, P. & Nortier, J. (red.), *Een buurt in beweging. Talen en Culturen in het Utrechtse Lombok en Transvaal*. (pp.263-283). Amsterdam: Aksant.
- Boumans, L. (in voorbereiding). *Zefma*. Een Noordafrikaans epistemisch artikel dat zich verspreidt.
- Boumans, L., Dibbits, H. & Dorleijn, M. (2001). *Jongens uit de buurt : een ontmoeting met Güray, Naraen, Hasan, Youssef, Mustafa, Azzadine, Badir en Rachid*. Amsterdam: Stichting Beheer IISG.
- Brouwer, L. (2001). Moslimjongeren en internet: een verkenning. *Begrip: Moslims – Christenen*, 27, 2, 52-62.
- Colin, G. S. (1993). *Le dictionnaire Colin d'Arabe Dialectal Marocain*, 8 vol. Rabat: Al Manahil/Ministère des Affaires Culturelles.
- El Aissati, A. (2002). Verandering en verankering: Taal en identiteit bij jonge Marokkanen. In Bennis, H., Extra, G., Muysken, P. & Nortier, J. (red.), *Een buurt in beweging. Talen en Culturen in het Utrechtse Lombok en Transvaal*. (251-262). Amsterdam: Aksant.
- El Aissati, A. & E-rramdani, Y. (2001). Berbers. In Extra, G. & De Ruiter, J. J. (red.), *Babylon aan de Noordzee* (pp. 60-77). Amsterdam: Bulaaq.

- Fishman, J. A. (1965). Who speaks what language to whom and when? *La Linguistique*, 2, 67-88.
- Gimaret, D. (1999). *Salam. The encyclopaedia of Islam*. Leiden, Brill. [CD-Rom edition]
- Goldziher, I. (1896). Über die Eulogien der Mohammedaner. *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, 50, 97-128.
- Joseph, V. (2001). Wie surft zal vinden. Ontmoetingen op internet. *Migranten Informatief*, 140, 22-25.
- Koningsbruggen, P. van (2001). Internet als venster op de wereld. *Migranten Informatief* 140: 26-29.
- Laghaout, M. (1995). L'espace dialectal marocain, sa structure actuelle et son évolution recente. In *Dialectologie et sciences humaines au Maroc* (pp. 9-42). Rabat: Université Mohamed V, Faculté des Lettres et des Sciences Humaines.
- Mandaville, P. (1999). Digital Islam. Changing Boundaries of Religious Knowledge? *ISIM Newsletter*, 2, 1, 23.
- Maroc.NL, S. (2001). *Maroc.nl: digitaal lief en leed van Marokkaanse jongeren*. Amsterdam: Contact.
- Miedema, M. (2000). Internet versterkt positie jonge allochtonen. *Vliegende start Maroc.nl. 0/25: tijdschrift over jeugd*, 5, 9, 24-25.
- Otten, R. (1983). *Basiswoordenboek van het Marokkaans Arabisch: Marokkaans/Nederlands, Nederlands/Marokkaans*. Muiderberg: Coutinho.
- Piamenta, M. (1979). *Islam in everyday Arabic speech*. Leiden: Brill.
- Ruiter, J. J. de & Bos, P. (2001). Arabisch. In Extra, G. & De Ruiter, J. J. (red.), *Babylon aan de Noordzee* (pp. 39-59). Amsterdam: Bulaaq.
- Schiffrin, D. (1987). *Discourse Markers*. Cambridge: Cambridge University Press